

Bratislavské kontexty sklomozaikových fasád

Bratislava contexts of glass mosaic facades

**Ing. Andrej Bisták, PhD.^{1*}; doc. Ing. arch. Eva Borecká, PhD.¹;
doc. Ing. Oto Makýš, PhD.¹**

¹ Slovenská technická univerzita v Bratislave, Stavebná fakulta, Radlinského 11, 81005 Bratislava, Slovenská republika

* korespondenční autor: andrej.bistak@stuba.sk

PŮVODNÍ VĚDECKÝ PŘÍSPĚVEK

ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE

ABSTRAKT

V nedávnej minulosti bola sklená mozaika bežnou súčasťou fasád občianskych stavieb, no niekedy aj prefabrikovanej a typizovanej občianskej výstavby sídlisk. V použítom kontexte bola neraz prehliadnutá a bez primeraného výtvarného efektu. Dnes postupne mizne pod vrstvami zateplenia. Vznik obkladu zo sklenej mozaiky má však svoju slávnú históriu ukotvenú na severe Čiech v kraji jabloneckej bižutérie. Naš príspevok má ambíciu otvoriť diskusiu o fasádach budov zo sklenej mozaiky a podnietiť hlbšie zamyslenie sa nad ich architektonickou a technickou hodnotou. Príspevok vnímame ako úvod do problematiky a otvárame ho stručným historickým exkurzom do oblasti výroby sklenej mozaiky v bývalom Československu. Následne predstavujeme charakteristických reprezentantov bratislavských stavieb so sklomozaikovými fasádami, a to na príkladoch budov s pôvodnou fasádou, pričom zdôrazňujeme historicky významný bratislavský kontext. Záver nášho výskumu ukazuje, že napriek zániku pôvodnej československej produkcie môžeme naďalej zhotovovať nové sklomozaikové fasády s využitím zahraničných riešení, a to v súlade s dnešnými požiadavkami na budovy. Prirodzene, ide o riešenie s vyššími investičnými nárokmi, ktoré sa ťažiskovo uplatní najmä pri návrhu či obnove výnimočných stavieb vrátane budov z obdobia neskorej moderny, ktoré postupne získavajú status národnej kultúrnej pamiatky.

Klíčová slova: moderná architektúra; architektúra 20. storočia; typizované stavby; občianske stavby; sintrovaná mozaika; Československo

ABSTRACT

In the recent past, glass mosaic was a common feature of the facades of public buildings, but sometimes also of prefabricated and standardized civic construction in housing estates. In the context in which it was used, it was often overlooked and lacked adequate artistic effect. Today, it is gradually disappearing under layers of thermal insulation systems. However, the creation of glass mosaic cladding has a famous history rooted in northern Bohemia, in the Jablonec nad Nisou jewellery region. Our article aims to open a discussion about glass mosaic building facades and encourage deeper reflection on their architectural and technical value. We see this contribution as an introduction to the issue and begin with a brief historical excursion into the production of glass mosaic in the former Czechoslovakia. We then present characteristic examples of Bratislava buildings with glass mosaic facades, using buildings with original facades as examples, while emphasizing the historically significant Bratislava context. The conclusion of our research shows that despite the demise of original Czechoslovak production, we can continue to

doi.org/10.51704/cjce.2025.vol11.iss1.pp21-31

ISSN (online) 2336-7148

www.cjce.cz

manufacture new glass mosaic facades using foreign solutions in accordance with today's building requirements. Naturally, this is a solution with higher investment requirements, which will be mainly used in the design or renovation of exceptional buildings, including buildings from the late modern period, which are gradually gaining the status of cultural heritage monument.

Key words: *modern architecture; 20th century architecture; standardized buildings; public buildings; sintered mosaic; Czechoslovakia*

1 ÚVOD

V nedávnej minulosti bola sklená mozaika bežnou súčasťou fasád kvalitných občianskych stavieb, no niekedy aj prefabrikovanej a typizovanej občianskej výstavby sídlisk. V použítom kontexte bola neraz prehliadnutá a bez primeraného výtvarného efektu. Dnes postupne mizne pod vrstvami zateplenia fasád. Vznik obkladu zo sklenej mozaiky má však svoju slávnú históriu ukotvenú na severe Čiech v kraji jabloneckej bižutérie. Tá ho svojou technickou podstatou zaraďuje medzi ušľachtilé stavebné materiály.

2 CIEĽ A METODIKA VÝSKUMU

Náš príspevok má ambíciu otvoriť diskusiu o fasádach budov zo sklenej mozaiky, podnietiť hlbšie zamyslenie sa nad ich architektonickou a technickou hodnotou a perspektívou do budúcnosti. Ide o mimoriadne aktuálnu problematiku, pretože v dôsledku spomenutého zateplovania fasád, vykonávaného s pochopiteľným úmyslom zlepšenia energetickej efektívnosti budov, sklomozaikové fasády postupne zanikajú. Na Slovensku sa v súčasnosti obyčajne nahrádzajú tenkovrstvovou omietkou v rámci kontaktného zateplovacieho systému. Sklená mozaika síce obyčajne zostáva zachovaná a plní funkciu pevného nosného podkladu, no dochádza k jej nezvratnému poškodeniu. Ambicióznejší prístup k obnove sa vyskytuje len sporadicky [1]. Sklomozaikové fasády pritom predstavujú v kontexte bývalého Československa osobitý fenomén. Ich výskyt bol častý, čo kontrastuje so súčasnou plošnou likvidáciou prebiehajúcou bez väčšieho záujmu verejnosti.

Uvedenému cieľu je podriadená zvolená metodika výskumu. Náš článok vnímame ako úvod do problematiky a otvárame ho stručným historickým exkurzom do oblasti výroby sklenej mozaiky v bývalom Československu. Následne predstavujeme charakteristických reprezentantov bratislavských stavieb so sklomozaikovými fasádami, a to na príkladoch jestvujúcich budov, kde sa zachovala pôvodná fasáda, pričom zdôrazňujeme historicky významný bratislavský kontext. Identifikácia budov so sklomozaikovými fasádami prebiehala na základe rešerše dobovej odbornej literatúry či dennej tlače a bádania v archívnych dokumentoch. Stav vybraných objektov sme následne dokumentovali priamo v teréne. V závere článku formulujeme základné odporúčania a navrhujeme ďalšie smery budúceho výskumu, ktorý je svojím zameraním ojedinelý v teritóriu bývalého Československa.

3 SKLENÁ MOZAIKA AKO STAVEBNÝ MATERIÁL

Kultové francúzske filmy novej vlny zo šesťdesiatych rokov 20. storočia - a aj tie komerčnejšie z rokov sedemdesiatych - pozná u nás snáď každý. Prečo ale spomíname snímky s hviezdami formátu Jeana-Paula Belmonda, Alaina Delona či Yvesa Montanda v kontexte architektúry a stavebníctva? Dôvod je jednoduchý. Ich kulisou bola často modernistická architektúra, ktorá symbolizovala dobový progres ľudstva. Podobne, ako nám J.-P. Belmondo vo filme *Muž z Ria* ukázal v roku 1964 architektúru nového hlavného mesta Brazílie, mohli sme vo viacerých z týchto filmov zazrieť aj elegantné fasády budov zo sklenej mozaiky.

0 mozaice, která nemá konkurenta

Obstála i v ledničce • Dokonce předčí i mramor

Podchody a metra v Montrealu byly ozdobeny mozaikou, která vzbudila mezi pracovníky Skleněné bižuterie neobyčejný zájem. Místo tradičních pravidelných kostiček či obdélníků byla vytvořena z pravidelných koleček. Závod Jana Haruse již vyrobil v kanadském stylu první zkušební vzorky a nabídl je zákazníkům.

V poslední době jsme svědky toho, že ve světě, a ko-
nečně i u nás, se používá stále více k výzdobě interié-
ru a hlavně exteriéru skleněné mozaiky. Za krátkou do-
bu začali mozaiku vyrábět v turnovské Preclose, lišeň-
ském Železnobrodském skle, dále v Jabloneckých sklár-
nách apod.

**Jaké postavení bude mít vaše mozaika na trhu?
Neohrozí vás konkurence?**

Vedoucí pracovníci Skleněné bižuterie v Jablonci od-
povídají: Domníváme se, že ne. V našem závodě mů-
žeme vyrábět mozaiku v tolika barevných odstínech, ko-
lik si jich vůbec může zákazník vymyslet. A to si naši
konkurenti nemohou dovolit. Naše základní barevnice
mozaiky obsahuje na 70 odstínů.

Kvalitou mozaiky můžete také vítězit?

Ještě než jsme v tomto množství začali mozaiku vy-
rábět, dali jsme si udělat důkladné rozborů po všech
stránkách. Vlastnosti mozaiky byly srovnány s běž-
ným tabulovým sklem, rezistentním sklem, mramorem
a čedičem.

A výsledek?

Prozradil, že naše mozaika má dobrou kvalitu.
V mnohých vlastnostech se blíží kvalitnímu rezistent-
nímu sklu. Má výhodnou nízkou specifickou váhu,
brusná tvrdost je značně vysoká, dokonce převyšuje
běžné sklo nebo mramor. Také odolnost k tepelným ná-
razům je plně vyhovující. Odolnost vůči vodě je velmi
dobrá. Odolnost vůči kyselinám vynikající, předčí i snad-
no rozpustný mramor a málo odolný čedič.

**Mozaiky se také používá k obkladu exteriérů.
Jak snáší mrazy?**

Pokusy se dělaly na cihlovém a betonovém podkla-
du; vzorky byly podrobeny zmrazování v chladničce
na -20°C a potom následovalo rozmrazování poléva-
ním vodou teplou 50°C . Tento cyklus byl proveden
šestatřicetkrát. Nebyly zpozorovány žádné změny v při-
lnavosti mozaiky k základnímu zdivu. Naše mozaika je
tedy kvalitní mrazuvzdorný obkladový materiál, což je
jeho výhoda právě před mozaikou keramickou. Zákaz-
níkům můžeme vyrobit mozaiku jednobarevnou i kom-
binovanou v několika barevných odstínech a v pra-
videlných i nepravidelných vzorcích.

Odborníci u vás však vyrábějí i další mozaiku?

Máte na mysli korálkovou? Podle přání zákazníků
můžeme dělat korálkovou mozaiku do interiéru. Je to
velmi hezký působící mozaika, kde místo skleněných
čtverečků používáme perel různých tvarů, velikostí a
barev podle přání zákazníka.

Poslední vaše novinka?

Zlomková mozaika. Velmi dobře se hodí k výzdobě
interiérů ve formě mozaikových obrazů. Jeden takový
obraz — znak našeho města — je v radnici. Znak mē-
sta Jablonce reprezentuje tradiční jabloneckou výrobu
mozaiky i v moderním obchodním bižuterním domě
v Moskvě. Hodí se na pokládání kuřáckých a konfe-
renčních stolků, doplňků nábytku apod. Ve stavebních
organizacích místního průmyslu v Mělníku, Kolíně,
Šumperku a ve Vsetíně začali ze zlomkové mozaiky dě-
lat na jaře taky velmi vkusnou podlahovinu. Mozaika
má ve světě zelenou. Jediné, co nám snad svazuje ru-
ce, jsou nedostatečné výrobní prostory a naproti tomu
kupa zakázek. (jf)

Obr. 1: Dobový článek z roku 1968 prezentující výrobu skleně mozaiky pre stavebné účely [2]

Tvorcovia našej prefabrikovanej mozaiky včas zachytili svetové trendy šesťdesiatych rokov, o čo malo socialistické Československo v tom čase eminentný záujem (obr. 1). Tento stavebný materiál, u nás nazývaný prefabrikovaná, prípadne stavebná mozaika, nebol však z technického hľadiska jednoliatou skupinou materiálu. Podľa technológie výroby československých, resp. českých mozaikových prvkov jestvovala *sintrovaná mozaika*, *priamočiario* alebo *rotačne „mačkaná“ mozaika* a *liata mozaika* [3].

3.1 História prefabrikovanej stavebnej mozaiky

Vývoj prefabrikovanej mozaiky sa začal na základe uznesenia československej vlády o výstavbe Novej Ostravy a optimálnom využití skla v stavebníctve. Preto sa od roku 1952 sklárska škola v českom Železnom Brode v spolupráci s vtedajším národným podnikom Železnobrodské sklo venovala využitiu skla v stavebníctve. Výsledkom ich práce bola okrem iného i prefabrikovaná mozaika [3]. V železnobrodskom prostredí sa postupne vyvinulo aj samostatné odvetvie umeleckej mozaiky, ktoré tvorí osobitnú problematiku, preto sa ním v našom článku podrobnejšie nezaobráame.

V roku 1955 začal vtedajší národný podnik Skleněná bižuterie vyrábät sintrovanú mozaiku. Tá zožala veľký úspech na svetovej výstave Expo 58 v Bruseli, kde bola súčasťou slávneho československého pavilónu od autorov Františka Cubra, Josefa Hrubého a Zdeňka Pokorného [4]. Začiatok šesťdesiatych rokov sa niesol v znamení propagácie mozaiky [3]. Postupne sa však ukázalo, že výrobná kapacita (obr. 2) nestačí. Už v roku 1965 záujem domácich investorov päťnásobne prevyšoval výrobnú kapacitu. Pridelovanie sklenej mozaiky preto v tejto dobe určovala smernica ministerstva stavebníctva, ktorá

definovala prioritu dodávok pre stavby vysokých škôl, obchodných domov, objektov pre zahraničný cestovný ruch a pre významné budovy v krajských mestách [5].

Obr. 2: Krátka správa, publikovaná 29. októbra 1968 v bratislavskom Večerníku, dokumentuje objem výroby sklenej mozaiky určenej pre fasády bratislavských budov [6]

Súčasne sa v roku 1965 začala vyrábať rotačne „mačkaná“ mozaika a v roku 1967 liata mozaika. Od roku 1968 sa tiež pripravovala prestavba a automatizácia závodu na výrobu sintrovanej mozaiky v Jablonci nad Nisou, ktorú dokončili v roku 1973 (obr. 3). Touto investíciou sa výrobná kapacita zvýšila na 360-tisíc m² mozaiky ročne [3].

Obr. 3: Budova niekdajšieho závodu na výrobu sintrovanej mozaiky v Jablonci nad Nisou v októbri 2025 (foto: Andrej Bisták)

Dôsledkom postupného zvyšovania výroby „konkurenčného“ materiálu - keramickej mozaiky a keramickeho obkladu - bol v priebehu sedemdesiatych rokov pokles záujmu o sklenú mozaiku. Jej výroba bola ukončená v závere osemdesiatych rokov. Neskôr, okolo roku 1993, ukončili výrobu sintrovaného skla, čím zanikla posledná výrobná technológia sklenej prefabrikovanej mozaiky.

Výnimku predstavuje priamočiara „mačkaná“ mozaika, ktorá je v malých množstvách stále dostupná [3]. Sériová výroba prefabrikovanej mozaiky sa zachovala len mimo teritória bývalého Československa.

3.2 Sintrovaná sklená mozaika

Sintrovaná (niekedy tiež nazývaná slinovaná, spekaná alebo aj skloporcelánová) stavebná mozaika bola vľajkovou loďou československej produkcie. Technológia výroby tzv. *sintru* je v podstate zhodná s keramickou výrobou. Jeho základnú súčasť tvorí frit, čo je drvina zo živcového skla, teda materiál, ktorý tvorí základnú zložku sèvreského porcelánu [7]. Sintrované sklo vyrábali v dnešnom Česku pre bižutérne aplikácie už od 80. rokov 19. storočia vo firme Gebrüder Redlhammer v Jablonci nad Nisou. Pôvodná firma bola po druhej svetovej vojne znárodnená a začlenená do národného podniku Sklárna Jana Haruse. Výrobu sintrovanej mozaiky v tomto závode, ktorý sa v roku 1958 stal súčasťou spomenutého podniku Skleněná bižuterie a nakoniec v roku 1979 koncernového podniku Preciosa, začali medzi rokmi 1955–1956, no v menšom objeme mohla vznikáť aj skôr [3].

Sintrovanie je technológia, pri ktorej výrobok vzniká z prášku skla lisovaním za studena a jeho následným spevnením tepelným spracovaním. Na začiatku sa vytavila živcová sklovina v kontinuálnej vaňovej peci, z ktorej pramienok skloviny vytekal priamo do studenej vody. Rýchlo chladnúca sklovina popraskala na jemnú drvinu, ktorá sa mlela v guľových bubnoch. Prášok živcového skla sa zmiešal s práškami farebných skiel a spojív (cukor, škrob, parafín, polyvinylalkohol) a vzniknutá zmes sa navlhčila vodou, aby bolo z tejto hmoty možné vylisovať zvolené prvky. Zmes sa potom vložila do foriem a výlisky sa na papierových podložkách premiestnili do slinovacej pece, kde sa spekali pri teplote 900–1000 °C. Konečný výrobok bol na pohľad lesklý, hladký, nepriehľadný a výrobca ho ponúkal v širokej farebnej škále deväťdesiatich odtieňov [3].

3.3 Technické a technologické aspekty

Sintrované sklo sa desiatky rokov používalo len ako lacné dekoratívne sklo. Skúšky, ktoré vykonal v roku 1955 Výskumný ústav úžitkového skla a bižuterie však potvrdili, že tento druh skla je vhodným a kvalitným materiálom aj na fasády budov. Svojimi vlastnosťami sa približoval rezistentným sklám. Mal vysokú odolnosť voči poveternostným vplyvom, dobrú odolnosť voči kyselinám aj zásadám a podobnú teplotnú rozťažnosť ako bežné stavebné materiály. Typický rozmer prvkov sintrovanej mozaiky bol 20x20 mm. Ich hrúbka sa pohybovala v intervale 3–4 mm. Na stavbu sa dodávali v zostave nalepenej na papieri s rozmermi 300x300 mm, príp. 285x285 mm [8-9].

Atraktívny vzhľad fasády zo sklenej mozaiky závisel od dodržiavania určeného technologického postupu, ktorý bol pomerne komplikovaný. Výrobca, vtedajší národný podnik Skleněná bižuterie, ho v odbornej tlači popísal v roku 1961 takto [8]:

„Na tehlové murivo, alebo akékoľvek murivo, sa najprv osadí vrstva hrubej cementovej malty zložená z 11 hmotnostných dielov piesku a 3 hmotnostné diely portlandského cementu 350. Po 24 hodinách sa aplikuje vrstva jemnej malty, zložená zo 7 hmotnostných dielov piesku a 3 dielov portlandského cementu 350. Podľa návrhu architekta sú jednotlivé mozaikové prvky nalepené pozitívnou stranou na papier s veľkosťou 30x30 cm. Papier s nalepenými prvkami položíme negatívnu stranou nahor, tou, ktorá bude v omietke, a zaleje sa jemnou maltou zriedenou tak, aby dobre zatiekla do škár medzi jednotlivými prvkami. Takto pripravený papier sa vtlačí do jemnej malty na murive a hladidlom sa zarovná do roviny. Po zaschnutí sa papier navlhčí a stiahne. Mozaiková plocha sa potom ešte raz natrie riedkou cementovou kašou, aby sa škáry úplne vyplnili. Po opätovnom

zaschnutí sa celá plocha vyčistí drevitou vlnou, umyje sa zriedenou kyselinou sol'nou a niekoľkokrát vodou. Nakoniec sa obklad vyčistí pomocou handry, namočenej do petroleja, a vyleští sa do lesku. Je nevyhnutné, aby bol tento pracovný postup dodržiavaný, pretože neodborne vyhotovený obklad skresľuje estetický vzhľad mozaiky.“

Tento technologický postup znie náročne, no ako výrobca dodáva, „slovenskí pracovníci zhotovujúci túto stavbu už získali také zručnosti v obkladaní mozaikovými panelmi, že podľa ich slov postupuje obklad rovnako rýchlo, ako by trvalo zhotovenie bežnej omietky“ [8]. Odkazuje pritom na stavbu budovy Farmaceutickej fakulty Univerzity Komenského (UK) v Bratislave, ktorá začala písať dejiny fasád zo sklenej mozaiky na území bývalého Československa.

4 BRATISLAVSKÉ REALIZÁCIE

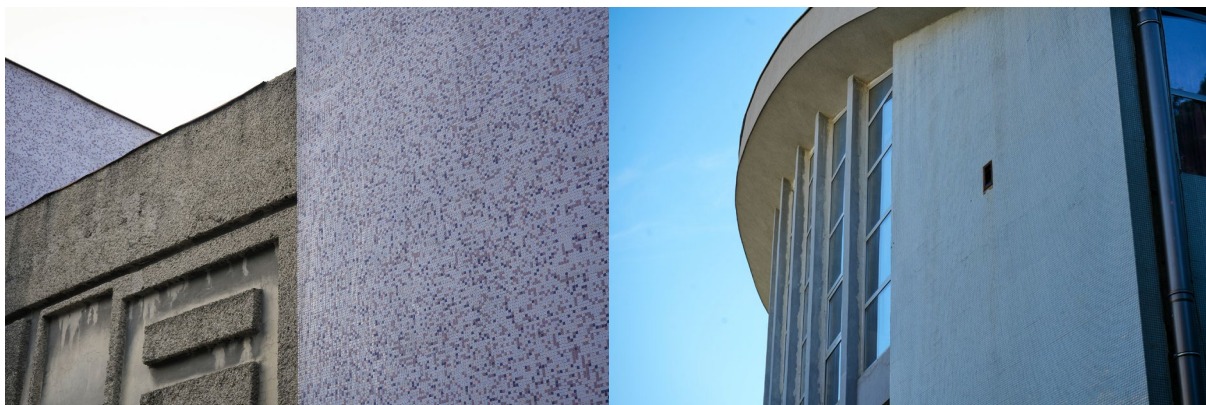
Sintrovaná mozaika sa v Československu po prvýkrát veľkoplošne uplatnila práve v Bratislave, teda relatívne ďaleko od severočeského sklárskeho regiónu. Stalo sa tak na spomenutej novostavbe Farmaceutickej fakulty UK, ktorú rozšírili sintrované štvorčeky v zelených pastelových tónoch, doplnené svetložltými v oblasti parapetov [10]. Autormi novátorskej stavby z rokov 1958–1962 (obr. 4) boli architekti Vladimír Karfik a Anton Rokošný, ktorí v čase projektovania pôsobili na dnešnej Slovenskej technickej univerzite v Bratislave (STU). V roku 2025 sa začalo zatepľovanie objektu, v dôsledku ktorého mozaikový obklad fasády zanikne.

Obr. 4a, b: Budova Farmaceutickej fakulty UK v roku 2024: pohľad na fasádu od nástupného priestoru a typický fragment fasády (foto: Andrej Bisták)

4.1 Atypické verejné budovy

Sklená mozaika sa postupne objavovala na fasádach ďalších reprezentačných budov. V šesťdesiatych rokoch minulého storočia zažívala prudký rozvoj aj samotná STU, nesúca v tom čase názov Slovenská vysoká škola technická (SVŠT). Ten sprevádzala rozsiahla investičná výstavba. Jej ťažisko bolo spočiatku sústredené v centrálnej mestskej oblasti (areál Námestie slobody), v atraktívnej lokalite bezprostredne nadväzujúcej na historické centrum Bratislavy. V roku 1975 sa začala výstavba druhého areálu SVŠT v Mlynskej doline, ktorý bol relatívne vzdialený od centra mesta. Vzhľadom na rozsiahly stavebný program preto niet divu, že až štyri budovy SVŠT mali, respektíve majú sklomozaikovou fasádu, čo zrejme podporila aj v predchádzajúcej kapitole spomenutá ministerská smernica.

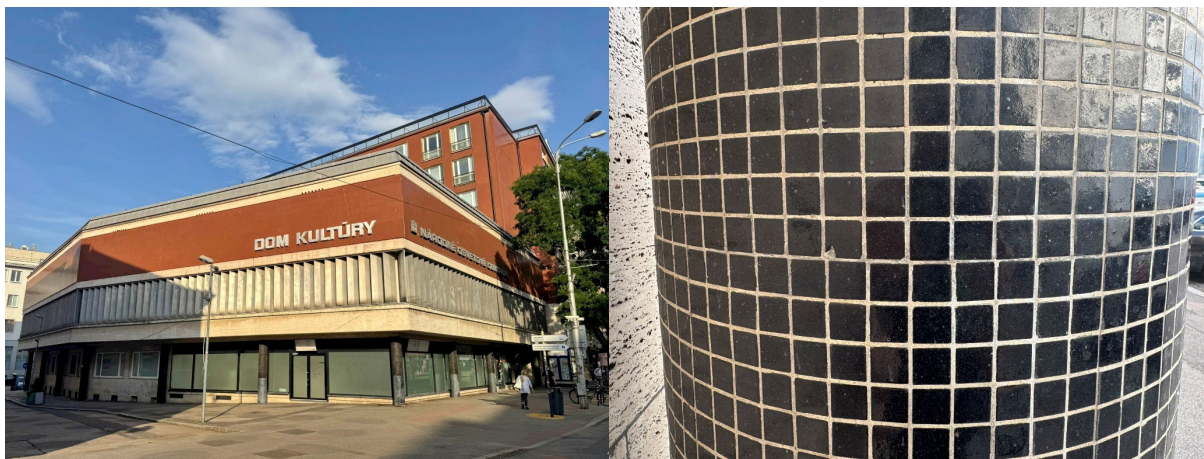

Obr. 5a, b: Fasáda spoločenskej časti študentského domova Jura Hronca a fasáda auly maxima (dnes Aula Aurela Stodolu) Strojníckej fakulty STU (foto: Andrej Bisták)

Prvým objektom univerzity so sklomozaikovou fasádou sa stala samostatná budova auly maxima (dnes Aula Aurela Stodolu) Strojníckej fakulty (1957–1963) od architekta Martina Kusého, ktorú obložili sklenou mozaikou v sivých odtieňoch (obr. 5b). Na fasádach študentského domova Jura Hronca (1960–1966) autorského kolektívu Ferdinand Konček, Il'ja Skoček, Lubomír Titl, Ľudovít Jendreják a Georgi Tursunov [11] našla rôznofarebná mozaika uplatnenie najmä v nízkej hmote spoločenskej časti (obr. 5a), ale aj pri okenných otvoroch ubytovacej časti, kde vytvárala charakteristický rytmus. Blok B budovy Stavebnej fakulty (1964–1974), situovaný v priestore ul. Imricha Karvaša, mal mať podľa zámeru architekta Oldřicha Černého st. pravdepodobne všetky fasády zo sklenej mozaiky a rovnako ňou mali byť obložené štítové steny výškového bloku C [12]. Stavba však trpela nedostatkom financií, preto bola mozaika použitá len na fasádach malého átria bloku B a v malej miere ešte v okolí jeho nástupného priestoru.

Poslednou stavbou SVŠT s rozsiahlym uplatnením sklenej mozaiky bola budova dnešnej Fakulty elektrotechniky a informatiky (1974–1985) v Mlynskej doline od autorov Manola Kančeva a Antona Cimmermanna [13], ktorá bola obložená mozaikou v bielych odtieňoch. Identický obklad použili aj v časti interiérov. V dôsledku potreby zvýšenia energetickej efektívnosti boli postupne obnovené a zateplené fasády budov Fakulty elektrotechniky a informatiky, Stavebnej fakulty a čiastočne aj študentského domova Jura Hronca, čím pôvodné mozaikové fasády zanikli. Fasády zo sklenej mozaiky sa do súčasnosti zachovali v spoločenskej časti študentského domova Jura Hronca a na budove auly maxima (Auly Aurela Stodolu) Strojníckej fakulty.

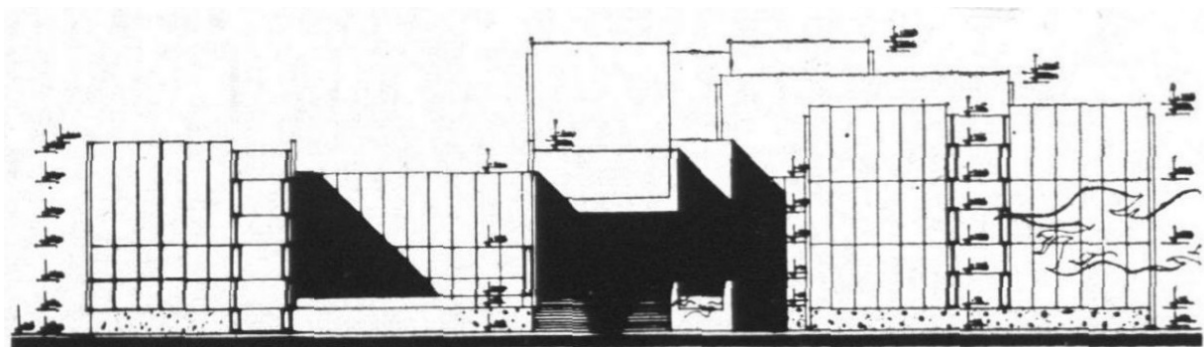
Fasádami zo sklenej mozaiky boli vybavené aj ďalšie atypické stavby, v centre mesta napríklad Dom umenia a viaceré bytové domy, ďalej od centra situovaný objekt Slovenského národného archívu, dvojica administratívnych budov v mestskej časti Ružinov, mezonetový bytový dom v Karlovej Vsi [14], ubytovňa a stredné odborné učilišťa v Rači [15], ubytovňa v Dúbravke a budova automatickej telefónnej ústredne a pošty rovnako v mestskej časti Dúbravka. Tieto realizácie sa zväčša zachovali, ale v súčasnosti sa buď likvidujú (telekomunikačná budova v Dúbravke), alebo objekty dlhodobo chátrajú (ubytovne v Rači a Dúbravke, stredné odborné učilišťa v Rači), prípadne je ich zánik otázkou blízkej budúcnosti. Mimoriadnu hodnotu predstavuje najmä uvedený Dom umenia na Námestí SNP (1958–1965) od architekta Miloša Chorváta, ktorý sa nachádza v centre Bratislavy a nadväzuje na funkcionalistické Družstevné domy od architekta Emila Belluša [16]. Fasády objektu, ktorý je dnes známy ako Dom kultúry, sú takmer celé obložené sklenou mozaikou (obr. 6). Podobné hodnoty má budova Slovenského národného archívu (1970–1983) od architekta Vladimíra Dedečka [17].

Obr. 6a, b: Fasáda Domu umenia zo strany Námestia SNP a detail obkladu jedného zo stĺpov v predpolí budovy (foto: Andrej Bisták)

4.2 Typizované stavby

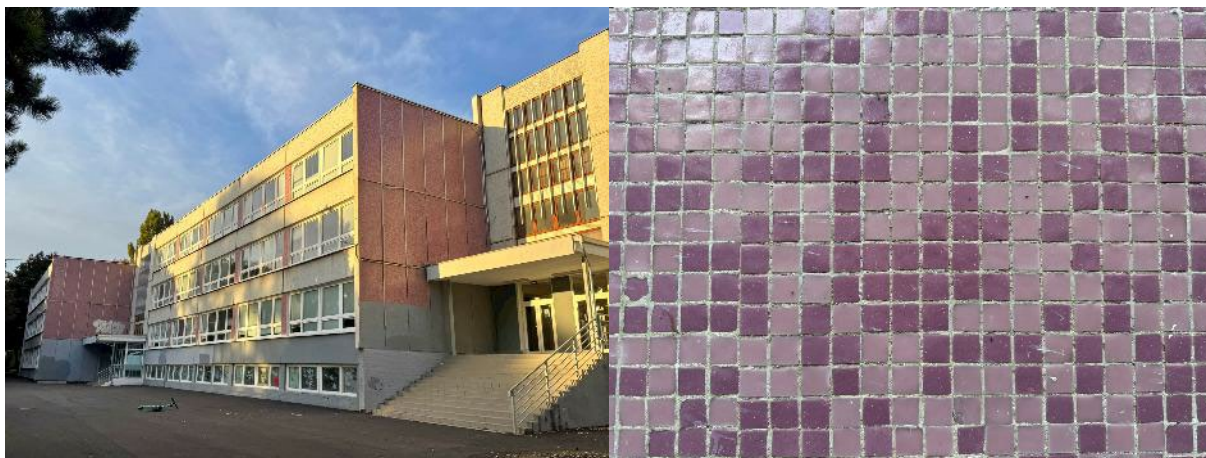
Široká bratislavská verejnosť si však sklomozaikové fasády pravdepodobne najčastejšie spája s typizovanými budovami základných a občas aj stredných škôl, ktoré sa objavovali od šesťdesiatych rokov na novobudovaných sídliskách ako súčasť tzv. komplexnej bytovej výstavby. Svoj vrchol dosiahli na sídlisku Petržalka, v stotisícovom „meste“ na pravom brehu Dunaja, ktorého výstavba sa začala v roku 1973. Pre toto sídlisko navrhli architekti Eva Grébertová a Jozef Slíž v roku 1972 projekt typovej školy (obr. 7) [18]. Bol určený na *objemovú typizáciu*, teda na opakovanie celého objektu, čo sa skutočne stalo a v rámci okrskov sídliska Petržalka bol osadený až 21-krát [19]. Z dnešného pohľadu pôsobí zaujímavo osadenie dvoch či troch identických objektov na príľahlé pozemky. Projekt opakovali aj mimo petržalského sídliska, napríklad v mestskej časti Ružinov.

Obr. 7: Pohľad na nástupnú fasádu školy zo súhrnného projektového riešenia (1972)
Evy Grébertovej a Jozefa Slíža [18]

Typizovaná škola bola osádzaná vo viacerých modifikáciách, od keramzitbetónových plášťov, cez pórobetónové plášte až po metalickú úpravu. Nosný systém budovy bol podriadený dostupným možnostiam typizácie. Časti objektu s bežnými rozponmi boli navrhnuté ako prefabrikované s využitím montovaného železobetónového skeletu *MS-RP* (montovaný skelet - revidovaný Priemstav). Pôvodné riešenie stropu nad veľkorozponovými priestormi telocvične, jedálne a vestibulu tvorili atypické oceľové prelamované väzníky. V ďalších realizáciách ich zhotoviteľ nahradil prvkami konštrukčnej sústavy *BAUMS* (Bratislavská univerzálna montovaná sústava) [20]. Montovaný obvodový plášť bol pri väčšine realizácií obložený sklenou mozaikou. Z architektonického hľadiska vytvárala pestrofarebná

mozaika zväčša farebný akcent na štítových stenách, kde kontrastovala s mozaikou v neutrálnych odtieňoch v ostatných častiach objektu (obr. 8-10). V niektorých prípadoch použili okrem sintrovanej mozaiky pravdepodobne aj liatu mozaiku, na presnejšiu identifikáciu je však potrebný ďalší výskum.

Obr. 8a, b Spojená škola, Pankúchova 6, Bratislava-Petržalka: fasáda a detail štítovej steny ako kompozičného akcentu (foto: Andrej Bisták)

Obr. 9a, b Obchodná akadémia Imricha Karvaša, Hrobákova 11, Bratislava-Petržalka: fasáda a detail štítovej steny ako kompozičného akcentu s chybne osadenými mozaikovými panelmi (foto: Andrej Bisták)

Obr. 10a, b Základná škola, Budatínska 61: fasáda a jej typický fragment (foto: Andrej Bisták)

Retrospektívne je viac než zrejmé, že montovaný obvodový plášť s priznanými škárami medzi panelmi predstavoval konštrukčnú aj estetickú slabinu budovy školy, ktorej objemový koncept sa vo všeobecnosti hodnotil pozitívne. Je otázkou, či direktívna typizácia, príznačná pre sedemdesiate roky 20. storočia [21], neprispela v tejto súvislosti v očiach bežnej verejnosti k vnímaniu sklenej mozaiky ako „podradného“ materiálu. K tomuto vnímaniu mohla prispieť tiež nekvalitná výroba fasádnych prefabrikátov, kde boli prvky sklenej mozaiky často osádzané so smerovými aj výškovými posunmi (obr. 9b). Napriek konštrukčným nedostatkom, netýkajúcich sa vlastnej materiállovej bázy, môžeme predpokladať, že žiarivé a pestrofarebné sklomozaikové akcenty pútali vo vtedy farebne veľmi striedmom sídlisku pozornosť a stali sa napríklad aj námetom rozhovorov medzi deťmi, ako dokladá náš rozhovor s jednou z bývalých žiačok petržalských základných škôl na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia [22]:

„Ked' sme sa medzi sebou ako deti rozprávali, namiesto názvu ulice základnej školy, ktorú sme navštevovali, sme ich nálepkovali v štýle ‚chodím na červenú školu‘ alebo ‚ty si zo zelenej školy?‘, pýtali sme sa druhých.“

5 DISKUSIA A ZÁVER

Rovnako ako každý stavebný materiál, aj fasády so sklenou mozaikou majú svoju trvanlivosť. Hoci samotné sklené prvky dobre odolávajú zubu času - presne tak, ako to pred vyše šesťdesiatimi rokmi predpokladali ich tvorcovia - zásadne sa zmenili nároky na energetickú efektívnosť budov i technologické postupy pri zhotovovaní fasád. Tieto aspekty sú hlavným „kameňom úrazu“ pôvodných realizácií. Obklady fasád sklenou mozaikou však ponúkajú renomovaní zahraniční výrobcovia v podobe systémových riešení ešte aj dnes. K dispozícii sú riešenia pre kontaktné aj prevetrávané fasády. Napriek zániku pôvodnej československej produkcie tak naďalej môžeme zhotovovať fasády nové, a to v zhode s dnešnými požiadavkami na budovy. To sa čas od času stane aj na Slovensku, napríklad v Bratislave, Banskej Bystrici či v Brezne.

Prirodzene, v dnešnej situácii ide o riešenie s vyššími investičnými nárokmi, ktoré sa ťažiskovo uplatní najmä pri návrhu či obnove výnimočných stavieb. Československá neskorá moderna popri bežnej typovej produkcii disponuje mnohými autorsky hodnotnými stavbami, ktoré boli reakciou na vtedajšie svetové dianie. Po rokoch devastácie sa konečne dostávajú do pozornosti odbornej i laickej verejnosti a mnohé z nich sú už vyhlásené za národné kultúrne pamiatky. Preto si obnova týchto budov vyžaduje citlivý prístup. Napríklad oceňovaná budova dnešnej Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre od architektov Vladimíra Dedečka a Rudolfa Miňovského, ktorej integrálnou súčasťou sú fasády zo sklenej mozaiky, si kvalitnú obnovu nepochybne zaslúži. Aby sa stopy po pôvodnej československej mozaike nestratili, archív našej univerzity uchováva vo svojej zbierke vzorky všetkých štyroch sklomozaikových fasád budov STU. Veríme, že aj tieto vzorky budú príspevkom do budúceho rozsiahlejšieho výskumu, mapujúceho bývalé Československo ako niekdajšiu sklomozaikovú veľmoc.

Poděkování

Autori článku ďakujú za spoluprácu PhDr. Márii Borikovej z Archívu STU, PhDr. Petrovi Novému, Ph.D. z Múzea skla a bižutérie v Jablonci nad Nisou a Mgr. Zoji Droppovej a Mgr. Nikolette Bukovskej z Galérie mesta Bratislavy.

Použitá literatura

- [1] VAŠKO, Imro. Business Garden Bratislava. *ARCH*. 2014, 12, 40-45. ISSN 1335-3268.
- [2] O mozaice, která nemá konkurenta. *Lidová demokracie*. 1968, 150, 4.
- [3] KŘENKOVÁ, Zuzana et al. *Česká skleněná mozaika – historie, technologie, katalog exteriérových děl*. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, 2022. 591 s. ISBN 978-80-7592-110-9.
- [4] BENEŠOVÁ, Emilie a ŠIMŮNKOVÁ, Karolína. *EXPO '58: příběh československé účasti na Světové výstavě v Bruselu*. Praha: Národní archiv, 2008. 165 s. ISBN 978-80-86712-64-2.
- [5] O barevné mozaice. *Sklo a bižuterie*. Jablonec nad Nisou: Jablonecká bižuterie, koncern. 1965, 35, nestr.
- [6] Mozaika pre Slovensko. *Večerník*. Bratislava: MV KSS v Bratislave. 1968, 255, 2.
- [7] NOVÝ, Petr et al. *Průvodce stálými expozicemi Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou*. Jablonec nad Nisou: Spolek přátel Muzea skla a bižuterie ve spolupráci s Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2021.
- [8] SASÍNEK, Jiří. Skleněná stavební mozaika. *Architektura ČSR*. 1961, 5, 301-303.
- [9] ŠTEFL, Viktor. Využití skleněné slinované mozaiky ve stavebnictví. *Sklář a keramik*. 1968, 9-10, 238-239.
- [10] Budova Farmaceutickej fakulty UK v Bratislave. *Projekt*. 1963, 2, 29-33.
- [11] Vysokoškolský internát na Legionárskej ulici v Bratislave. *Projekt*. 1967, 8-9, 202-206.
- [12] Archív STU v Bratislave, osobný fond Oldřich Černý st.
- [13] Elektrotechnická fakulta SVŠT, Bratislava-Mlynská dolina. *Projekt*. 1976, 7, 26-27.
- [14] RUŽEK, Karol. Mezonetový dom na Jegorovovom námestí. *Projekt*. 1976, 8-9, 18-19.
- [15] JANÍK, Jozef. Pre 420 odborníkov dopravy. *Technické noviny*. 1975, 22, 5.
- [16] KRAMÁR, Eugen. Dom umenia v Bratislave. *Projekt*. 1966, 3, 45-49.
- [17] KUSÝ, Martin, DEDEČEK, Vladimír a VOJTKOVÁ, Viera. Štátny ústredný archív SSR: nová bratislavská dominanta. *Projekt*. 1985, 4-5, 28-33.
- [18] SLÍŽ, Jozef. Nové objekty pre Petržalku. *Projekt*. 1972, 9, 34.
- [19] *Typizovaná 9-ročná základná škola MS RP + BAUMS pre Petržalku*. In: Register modernej architektúry. Bratislava: Oddelenie architektúry Historického ústavu SAV. Dostupné z: <https://register-architektury.sk/sk/objekt/370-typizovana-9-rocna-zakladna-skola-ms-rp-baums-pre-petrzalku>. [2025-12-15].
- [20] SLÍŽ, Jozef, GRÉBERTOVÁ, Eva et al. Základná deväťročná škola v bratislavskej Petržalke: úvahy nad hranicami objemovej typizácie. *Projekt*. 1981, 8, 12-17.
- [21] BISTÁK, Andrej et al. Progresívne konštrukčno-výrobné systémy stavieb neskorej moderny na Slovensku a ich odkaz pre súčasnosť. *Czech Journal of Civil Engineering*. 2023, 2, 37-46. DOI: <http://doi.org/10.51704/cjce.2023.vol9.iss2.pp37-46>
- [22] Osobný rozhovor s Mgr. Andreou Miklasovou v októbri 2025.